

HRVATSKI POVIJESNI MUZEJ

ANKICA PANDŽIĆ □ Hrvatski povijesni muzej, Zagreb

Povijest Hrvatskoga povijesnog muzeja, od iskazane ideje o potrebi osnivanja Narodnog muzeja, do nacionalne muzejske institucije ostvarene u punini, odraz je povijesti hrvatskog naroda kroz dva stoljeća, u kojima se oblikovao nacionalni identitet i, u složenim društvenim prilikama, tekao proces integracije hrvatskog naroda. Narodni muzej u Zagrebu, otvoren javnosti 1846. godine, u tom je procesu imao osobitu funkciju koja je, po svemu sudeći, odredila težak put djelovanja prvoga hrvatskog kompleksnog muzeja. Iz njegova Starinarskog razdiela, kasnije Historičkog odjela, proistekao je Hrvatski povijesni muzej. Prve muzejske zbirke, pomno odabrani predmeti "historičke" vrijednosti, darovani Narodnomu muzeju ili otkupljeni dobrovoljnim prilozima, nepobitna su materijalna svjedočanstva povijesti hrvatskog naroda i dragocjena jezgra muzejske građe Hrvatskog povijesnog muzeja.

Premda je osnivanje Narodnog muzeja u Zagrebu, kao i osnivanje drugih ustanova kulture i znanosti, omogućio zaključak Hrvatskog sabora (zakonski članak XV) iz 1836. godine, a zbirke otvorene "pohodnicima muzeja" označile početak rada javne ustanove, muzej je s obzirom na centralnu vlast djelovao u opoziciji. Pravila Narodnoga muzeja u Zagrebu, statut ustanove koji je ozakonio njezino djelovanje, potvrdio je Franjo Josip tek 1866. godine. Iz političkih središta Monarhije Narodni je muzej u Zagrebu promatran kao politička ustanova.

Tri su ključna elementa činila muzejsku ustanovu, a i danas su uvjet osnivanja muzeja: muzejska građa, stručno osoblje i prostor za skupljanje, čuvanje, proučavanje i izlaganje muzejske građe. Prostorni će problemi sudbinski pratiti Narodni muzej, kao i sve muzeje proistekle iz njega sve do danas. Zasebna zgrada, namijenjena i izgrađena za specifičnu muzejsku djelatnost, za Narodni muzej nikad nije podignuta. Bilo je nastojanja i pokušaja, apela koje su redovito pisali ravnatelji Narodnoga muzeja, više su puta dodjeljivane zemljišne čestice i izrađivani projekti za zgradu muzeja, no, nažalost, nikad nije realiziran.

Izravna posljedica takovog stanja bit će, samo tri desetljeća nakon otvaranja muzeja, razdvajanje i postupno osamostaljivanje odjela Narodnog muzeja u samostalnoj muzejskoj instituciji.

Donošenjem uredbe o muzejima i galerijama Banovine Hrvatske 26. srpnja 1940. razdijeljena su dva posljednja sljednika Narodnoga muzeja, Arheološki i Historički odjel, koji su, *de iure*, od tada dvije muzejske institucije. Primopredaja građe obavljena je u veljači 1943. godine, s tim da su Hrvatskome narodnom historičkom muzeju pripale zbirke srednjega i novoga vijeka. Oba muzeja i dalje dijele tijesni prostor u zgradi Akademije na Zrinskom trgu 11, gdje su dočekali kraj Drugoga svjetskog rata.

Već u svibnju 1945. godine u Ministarstvu prosvjete Federalne Države Hrvatske razmatrano je pitanje Hrvatskoga državnog povijesnog muzeja. U predstavi koju je 5. lipnja 1945. zastupnik upravitelja muzeja poslao Muzealnom odsjeku Ministarstva prosvjete, pozivajući se na obavljenu razgovor u Ministarstvu, uz obrazloženje donosi prijedlog rješenja: *Povijesni muzej, kakav mi imamo u Zagrebu, ne postoji - koliko mi je poznato - nigdje na svijetu. U njemu su pohranjene sredovječne hrvatske starine, koje spadaju u arheološki muzej; on posjeduje zbirku starih portreta i slika slikara XIX. vijeka, koje spadaju u jednu galeriju; on posjeduje numizmatičku zbirku novaca srednjeg i novog vijeka, koje moraju sačinjavati jedinstvenu zbirku s novcima starog vijeka; u njemu ima predmeta koji spadaju u diecezanski muzej, odnosno u muzej za umjetnost i obrt te muzej grada Zagreba; u njemu se čuvaju zbirke oružja i neki srodni predmeti, koji svi spadaju u ratni muzej; on konačno ima i dosta veliku grafičku zbirku, koja bi se morala priključiti jednoj našoj već postojećoj grafičkoj zbirci. Za stručnjake, koji rade na kulturno-historičkom području teško je i nezgodno, da moraju po raznim muzejima tražiti pojedine zbirke i predmete koji svi spadaju zajedno. Potrebno bi bilo stoga, da pojedini muzeji izluče iz svojih zbirki predmete, koji ne spadaju u njih, pa da se ti predmeti uključe u zbirke onih muzeja, kojima oni po svojoj naravi pripadaju. Mislim zato, da bi prvo trebalo početi s Hrvatskim povijesnim muzejom u Zagrebu. Slobodan sam zato predložiti, da se s dosadašnjim Hrvatskim državnim povijesnim muzejem u Zagrebu kao takvim likvidira. Četiri službenika tog muzeja preuzeo bi Hrvatski državni arheološki muzej u Zagrebu, kojemu je sada, nakon što je dobio novu zgradu, potrebno veoma mnogo osoblja. Iz čitavog*

sl.1. Pogled na bivšu Tvornicu duhana Zagreb iz Klaićeve ulice, uskoro nova adresa Hrvatskog povijesnog muzeja.

materijala historičkoga muzeja izdvojio bi dosadašnji v. s. upravitelja arheološkog muzeja ono, što ne spada i nije vezano uz arheološki muzej. Preostali materijal podijelila bi pojedinim kulturnim ustanovama odnosno muzejima posebna komisija, koja bi se sastojala od predstavnika muzeja za umjetnost i obrt, gradskog muzeja u Zagrebu, diecezanskog muzeja, moderne galerije, ratnog muzeja te grafičke zbirke.¹

Prijedlog "likvidacije" Hrvatskoga državnog poviestnog muzeja, prema citiranom dopisu, trebao je biti razmatran na idućoj konferenciji muzealaca. Trećeg kolovoza 1945. godine muzeju je stigao dopis Ministarstva prosvjete Federalne Države Hrvatske. Predmet dopisa bio je: Muzej narodnog oslobođenja - sakupljanje materijala za osnutak. U dopisu je pisalo: Obavješćuje se naslov, da sada postojeći Historijski muzej u Zagrebu sakuplja dokumente iz narodno-oslobodilačke borbe, kako bi se moglo osnovati muzej narodnog oslobođenja. Uprava historijskog muzeja je povjerena drugarici Danici Švalba koja u svojstvu vršioca dužnosti upravitelja muzeja sabire spomenute dokumente i sređuje materijal za izlaganje te vrši sve predradnje za osnutak i organizaciju muzeja narodnog oslobođenja.

Konferencija muzealnih radnika održana je 8. kolovoza 1945. godine. Da je prijedlog o "likvidaciji" muzeja usvojen, potvrđuje dopis Ministarstva prosvjete upućen Historijskom muzeju 26. listopada: U smislu zaključka konferencije muzealnih radnika održane dne 8. VIII. 1945. a u svrhu što skorijeg postavljanja Gradskog muzeja, izvolite u što kraćem roku sazvati sastanak određene komisije, koja će provesti raspodjelu materijala Historijskog muzeja. Molimo vas da nas o učinjenom obavijestite.²

Početkom studenog 1945., u sklopu predizborne kampanje, muzej je odradio i u Seljačkom domu postavio *Izložbu dokumenata Narodno-oslobodilačke borbe*. Zakon o osnivanju Muzeja narodnog oslobođenja Hrvatske donio je Sabor Federalne Republike Hrvatske 8. listopada 1945. godine. Muzej se uselio u zgradu Doma likovnih umjetnosti 1949. godine.

Zbirke Hrvatskoga državnog povijesnog muzeja, već su krajem 1945. razmještene na nekoliko lokacija. Po nalogu Narodne vlade Hrvatske dio muzejske građe deponiran je u Muzeju grada Zagreba, u skućenim i vlažnim prostorima, kako izvještavaju tadašnji kustosi tog muzeja.

Djelatnost Hrvatskoga državnog povijesnog muzeja gotovo je ugašena. Održala se samo zahvaljujući nekolicini odgovornih i ustrajnih muzealaca, entuzijasta koji su i u tim okolnostima nastojali sačuvati muzejsku građu. Od 1952. godine muzej je pod upravom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, sve do 1962., kada je prava i obveze osnivača preuzeo Narodni odbor grada Zagreba. Nakon preseljenja gradske uprave iz palače u Matoševoj 9 u novu vijećnicu 1959. godine, zaslugom Većeslava Holjevca palaču je kao privremeno rješenje za smještaj dobio Povijesni muzej Hrvatske. Unatoč svim zapisnicima o primopredaji građe i inventarnim knjigama Povijesnog muzeja, dio vrijedne muzejske građe nije vraćen muzeju. Narodni odbor grada Zagreba preuzeo je 1962. funkciju osnivača Povijesnog muzeja Hrvatske od Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, te 21. prosinca 1962. godine donio rješenje o osnivanju Povijesnog muzeja Hrvatske.

¹ Arhiv HPM-a, HDPM - 1945. / br.11.

² Arhiv HPM-a, HDPM - 1945. / br.154.

sl.2. Pogled na zgradu iz Jagičeve ulice nakon rušenja nadogradnje Tvornice duhana iz 1971.

O poslanju muzeja u čl. 2. stoji:

Zadaci muzeja jesu:

a) da sistematski skuplja, čuva, sređuje, proučava i izlaže predmete i zbirke (muzejsku građu) značajne kao svjedočanstva o prošlosti Hrvatske i da time upoznaje građane sa dokumentima njezina kulturnog i društveno-političkog razvoja od doseljavanja Slavena do revolucije naroda Hrvatske i tako djeluje na podizanje kulture i obrazovanja naroda;

b) da omogućuje stručnim i naučnim radnicima proučavanje i obrađivanje muzejske građe koja se odnosi na povijest Hrvatske;

c) da surađuje sa društvenim organizacijama, školama, privrednim organizacijama, drugim muzejima i zavodima za zaštitu spomenika kulture, naučnim i kulturnim ustanovama i da se, svojim specifičnim metodama, angažira u kulturno-prosvjetnom radu zbog unapređenja nastave, kulturnog uzdizanja i prosvjećivanja naroda;

d) da pridonosi stručnom obrazovanju i usavršavanju muzejskih kadrova.³

Muzej se financira dotacijama grada Zagreba, i tako je ostalo do 1991., otkada se Muzej ponovno financira iz državnog proračuna.

Barokna gospodska palača na zagrebačkomu Gornjem gradu, prostor nešto veći od 1 700 m², prvi je "vlastiti" dom Povijesnog muzeja Hrvatske. Šezdesetih godina 20. st. u prostoru, uistinu nedostatnome za rad muzeja, počinje živa muzejska djelatnost i afirmacija Povijesnog muzeja Hrvatske. Na mjesto direktora imenovana je 1967. dr. Lejla Dobronić, nedvojbeno najpožrtvovnija ravnateljica koju je u svojoj dugogodišnjoj povijesti imala ta ustanova. S ukupno petnaest zaposlenih, raznovrsnim i iznimno ambicioznim programom, gospođa Dobronić povelja je Povijesni muzej u osvajanje publike, svakom muzejskom akcijom upozoravajući na potrebu za većim prostorom. Poštujući mišljenje muzejskih posjetitelja, nakon ankete među 600 ispita-

nika, provedene u ožujku 1968., pokrenute su serije muzejskih izložbi:

1. izložbe iz fundusa Povijesnog muzeja Hrvatske;
2. izložbe o hrvatskim gradovima i krajevima u prošlosti;
3. izložbe iz prošlosti naroda Jugoslavije (međurepublička razmjena);
4. izložbe iz prošlosti drugih naroda (međunarodna razmjena).

U tom se razdoblju intenzivno radilo na stručno-znanstvenoj obradi muzejske građe, koja je objavljivana u seriji kataloga muzejskih zbirki (do 2008. objavljena su 43 kataloga).

Dvije muzejske ustanove, Povijesni muzej Hrvatske i Muzej revolucije naroda Hrvatske, koje su od 1945. do 1949. imale zajedničkog upravitelja i koristile su se istim prostorima, našle su se 1991. ponovno zajedno. Zgrada Meštrovićeva paviljona, u kojoj je Muzej revolucije djelovao od 1949. godine, izuzeta je iz posjeda Hrvatskoga povijesnog muzeja i dodijeljena Hrvatskom društvu likovnih umjetnika. U Meštrovićevu paviljonu Muzeju je ostalo na korištenje oko 500 m² prostora, muzejska čuvaonica i uredski prostor kustosa, do preseljenja na novu lokaciju koju je trebala osigurati Vlada Republike Hrvatske. Muzejska građa Hrvatskoga povijesnog muzeja dosegla je 84 000 inventarnih zapisa, a broj pojedinačnih predmeta postao je dvostruko veći.

U prostoru od 3 000 m², koliko muzej danas ima na raspolaganju za cjelokupnu djelatnost, muzeju je odavno postalo pretijesno. Stručno i pomoćno stručno osoblje Hrvatskoga povijesnog muzeja čini trinaest kustosa, od kojih je osam muzejskih savjetnika, četiri muzejska preparatora (tri u zvanju višeg preparatora), muzejski pedagog, informatičar, dokumentarist, knjižničar i muzejski fotograf. Izložbena se djelatnost ostvaruje u prostoru od 242 m². Muzejska je građa ispunila gotovo sve prostore muzeja.

Hrvatski je povijesni muzej od 2003. matični muzej za sve povijesne muzeje i zbirke u Republici Hrvatskoj.

sl.3. Prostor prvog i drugog kata namijenjen je stalnom postavu i povremenim izložbama Hrvatskog povijesnog muzeja.

© Fototeka Hrvatskog povijesnog muzeja, Zagreb; snimila: Ivana Mora Asić.

Zahvaljujući kustosima, specijaliziranima za pojedine znanstvene discipline i zbirke, zadaća matičnosti u tom dijelu matične odgovornosti izvršava se vrlo uspješno.

Uz sve probleme koje su muzeji imali prije sjedinjenja, a koji su u jedinstvenoj ustanovi postali još složeniji, dogodili su se i pozitivni pomaci u usporedbi s razdobljem prije 1990. godine. Program zaštite muzejske građe Hrvatskoga povijesnog muzeja Ministarstvo kulture je pratilo odobravanjem zadovoljavajućih financijskih sredstava. Restauriranje i konzervatorska zaštita provodila se sustavno i obuhvatila je gotovo sve predmete nulte i prve kategorije. Otkup muzejske građe također je redovito financiralo Ministarstvo kulture. Provedena je informatizacija muzeja, pa se obrada muzejske građe provodi u integriranom informatičkom sustavu M++. Niz značajnih izložbenih i izdavačkih projekata ostvario je Hrvatski povijesni muzej u osamnaest godina od osnutka 1991. godine.

U povijesti ustanove Hrvatskoga povijesnog muzeja, danas to sa sigurnošću možemo reći, 2007. godina bit će isticana kao prijelomnica. Zalaganjem ministra kulture mr. Bože Biškupića, Vlada Republike Hrvatske donijela je u srpnju 2007. Odluku o kupnji Tvornice duhana Zagreb u Klaićevoj 13 za smještaj Hrvatskoga povijesnog muzeja. U rujnu je Hrvatski povijesni muzej stupio u posjed zgrade industrijske arhitekture, jednostavne strukture, bruto tlocrtna površina 9 400 m².

Budući da je Muzeološki program Hrvatskoga povijesnog muzeja prihvatilo Hrvatsko muzejsko vijeće 1998. godine, u prvom mandatu ministra kulture gospodina Biškupića, priprema projektne dokumentacije mogla je započeti odmah nakon primopredaje objekta u rujnu 2007.

Hrvatski povijesni muzej nikad nije imao stalni postav. Prvi put kustosi toga muzeja imaju priliku raditi na cjelovitoj muzeološkoj prezentaciji povijesti hrvatskoga naroda. Na izradi koncepcije stalnog postava rade tri muzejske savjetnice Hrvatskoga povijesnog muzeja: Ela Jurdana, mr. Jelena Borošak Marijanović i Nataša Mataušić. U prihvaćenomu Muzeološkom programu o stalnom postavu, među ostalim, stoji: *Stalni postav Hrvatskog povijesnog muzeja prezentacija je znanja o našoj prošlosti, te mora imati razumljivu i jasnu poruku za sve kategorije posjetitelja, uvažavajući razne razine znanja, razumijevanja i spoznavanja. Postav bi obuhvatio trinaeststoljetno razdoblje hrvatske povijesti, te ga je neophodno podijeliti u određene vremenske ili tematske dionice koje unutar stalnog postava funkcioniraju kao zasebne cjeline s prepoznatljivom edukacijskom funkcijom.*

Iz teksta koncepcije stalnog postava, pripremljene za recenzije muzeologa i povjesničara, navodimo zadaću stalnog postava kako su je definirale autorice: *Zadatak stalnog postava je predstaviti analitički i interpretacijski značajne pojavnosti i procese u hrvatskoj povijesti i kulturi od ranog srednjeg vijeka do suvremenosti, s naglaskom na razdoblje novoga vijeka, a posebice na 19. i 20. stoljeće.*

Na novoj lokaciji, u jedinstvenom prostoru, konačno će biti objedinjena muzejska građa i svi djelatnici Hrvatskoga povijesnog muzeja. Nakon 160 godina postojanja i djelovanja u uvjetima često nedostojnima nacionalne ustanove kulture, otvoren je put prema ostvarenju sna koji su sanjale generacije kustosa toga muzeja.

Primljeno: 27. listopada 2008.

Hrvatski povijesni muzej nikad nije imao stalni postav. Prvi put kustosi toga muzeja imaju priliku raditi na cjelovitoj muzeološkoj prezentaciji povijesti hrvatskoga naroda.

sl.4. Ulaz u izložbeni prostor budućeg Hrvatskog povijesnog muzeja.

Idejni projekt, autori: Ivica Plavec, d.i.a.; Žanet Zdenković, d.i.a. i Ivan Zdenković, d.i.a.

CROATIAN HISTORY MUSEUM

From the history displayed in the Croatian History Museum, the history of the Croatian people can be read off, its political position in state unions and social systems from the 1830s to the end of the 20th century. The National Museum in Zagreb, from which the Croatian History Museum stems, was opened to visitors in August 1846, and the lawfulness of its working as a public institution was ratified by the emperor in 1866. The problems of premises, which the National Museum had to face from the very outset, speeded up the processes by which its departments were hived off into independent museum institutions.

In 1940 the Archaeological and Historical departments started working as two museums, the Croatian National History Museum coming into possession of the medieval and modern collections. In summer 1945 a decision was made to liquidate the Historical Museum and to divide its materials among other Zagreb museums. In October 1945 the Parliament of the Federal Republic of Croatia made a decision

to found the Museum of the National Liberation of Croatia, for which material was collected in the History Museum, both institutions having the same director.

The National Liberation Museum moved into the Fine Arts Centre at the end of the same year, and the Croatian State History Museum in 1952 ceased to have any independent existence, and was given over to the administration of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts.

In 1962 the position of founder, or owner, of the Historical Museum of Croatia was assumed by the People's Committee of the city of Zagreb, and it was funded with grants from the city of Zagreb, in which position it was to remain until 1991, when the integration of the Historical Museum of Croatia and the Museum of the Revolution of the Peoples of Croatia occurred, thus the Croatian History Museum being founded, a state institution financed out of the central government budget.

The 1970s was the time when the Historical Museum of Croatia made its name for its vigorous public work and for a search for purpose-appropriate premises. And yet the museum entered the 21st century still with its needs for premises unsettled. Finally, in summer 2007, the Government of the Republic of Croatia made a decision to purchase the Zagreb tobacco factory, with its 9,400 square metres of floor space, for the accommodation of the Croatian History Museum.

After more than one hundred and sixty years of public work, the national history museum has at last attained the capacity to fulfil its mission.